

Ülkemizde erken çocukluk gelişimine ilişkin yapılan çalışmaların derlenmesi (2000-2007)

Münevver Bertan¹, Dilek Haznedaroğlu², Pelin Koln³, Kadriye Yurdakök⁴

Bahar Doğan Güçiz⁵

Uluslararası Çocuk Merkezi ¹Genel Müdür, ²Program Koordinatörü, ³Program çalışanı, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi ⁴Pediyatri Profesörü, ⁵Halk Sağlığı Profesörü

SUMMARY: Bertan M, Haznedaroğlu D, Koln P, Yurdakök K, Güçiz BD. (International Children's Center, Ankara, Turkey). Studies on early childhood development in Turkey (2000-2007). Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 2009; 52: 1-8.

Early childhood is the period below the age of eight, and "early childhood development" is the physical, mental, social, emotional, moral and intellectual development of the child during this phase. Early childhood development is influenced by care, nutrition, education, and health and a multidisciplinary collaboration, and culturally sensitive interventions are crucial. This paper provides a review of the scientific studies on early childhood development in Turkey between 2000-2007. The major purpose of this review was to identify the research perspectives and interest of the different disciplines on early childhood development. In this article, 326 scientific studies have been compiled and evaluated.

Key words: preschool, cognitive development, psychosocial development, early childhood period, early childhood development.

ÖZET: Erken çocukluk dönemi 0-8 yaşlarını, erken çocukluk gelişimi ise çocukların hayatının erken dönemlerindeki fiziksel, mental ve sosyal gelişimlerini kapsamakta ve bu gelişimi etkileyebilecek beslenme, eğitim, bakım, sağlık, zihinsel gelişim ve çocukların sosyal iletişimleri için gerekli tüm girişimleri içermektedir. Bu çalışmada, Türkiye'de erken çocukluk gelişiminin sağlık ve eğitim boyutu ile ilgili 2000-2007 yılları arasında yapılan bilimsel çalışmaların derlenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında, erken çocukluk gelişimi alanında Türkiye'de sağlık ve eğitim konulu bilimsel olarak hazırlanmış 326 çalışmaya erişilebilmiştir.

Anahtar Kelimeler: okul öncesi, zihinsel gelişim, psikososyal gelişim, erken çocukluk dönemi, erken çocukluk gelişimi.

Dünyada ülkeler tarafından en fazla kabul gören sözleşme olan Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi çocuğun yaşam ve gelişme hakkıyla ilgili olup "Taraflar Devletler çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler" şeklindedir. Buna rağmen gelişmekte olan ülkelerde beş yaşın altındaki çocukların önemli bir bölümü yoksulluğun yanı sıra bilişsel, motor ve psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyen kötü beslenme, yetersiz sağlık koşulları gibi birçok riskle karşılaşmaktadır. Bunların sonucunda da 200 milyondan fazla beş yaş altındaki çocuk, bilişsel gelişim potansiyellerine ulaşamamaktadır¹.

Erken çocukluk dönemi, bir çok kaynakta 0-6 yaşları arası olarak tanımlansa da, bazı kaynaklar bu dönemin 0-8 yaş arası kapsadığını belirtmektedir. Örneğin, UNICEF'in 2001 Yılı Dünya Çocukları Durumu yayınında erken çocukluk gelişiminin çocukların doğumdan sekiz yaşına kadar olan zaman dilimini ve bu süre içinde çocukların gelişimi için yapılması gereken tüm politika ve programları kapsadığı ifade edilmiştir.² Erken çocukluk gelişimi çocukların hayatının erken dönemlerindeki fiziksel, mental ve sosyal gelişimlerini kapsamakta ve bu gelişimi etkileyebilecek beslenme, sağlık, zihinsel gelişim ve çocukların sosyal iletişimleri için gerekli tüm

girişimleri içermektedir. Çocukların biyo-psiko-sosyal, moral ve entellektüel gelişimleri çevresel ve genetik faktörlerden etkilenmektedir.

Beyin gelişimi döllenmeden kısa süre sonraki günler içinde (intrauterin hayatta) başlamakta ve adolesan çağı boyunca da devam etmektedir. Gelişimin en önemli kısmı intrauterin dönemde ve yaşamın ilk yıllarında olmaktadır.

Prenatal dönemden okul çağına kadar olan dönemde beyin gelişimi çeşitli evrelerden oluşur. Bunlar nöronların oluşumu (nörolasyon, nörogenез), nöronların doğru yere gitmeleri (migrasyon), nöronların birbirine bağlanmasını sağlayacak akson ve dendritlerin oluşumu (nöronal diferensiyon ve pathfinding), sinapsların oluşumu (sinaptogenez), sinapsların artması, geliştirilmesi (olgunlaşma) ve sonuç olarak nöronların çevresinde destek dokuların ve etkili iletişimi sağlayacak dokuların oluşmasıdır (gliogenez ve myelinizasyon). Tüm bu işlemler genetik yapı ve çevrenin etkisi ve etkileşimi ile gerçekleşir.³

Beyin gelişiminin erken dönemlerinde sinir sisteminin hücrel büyüme ve bölünmesi için gerekli besinlerin sağlanması ve bu gelişimi olumsuz etkileyebilecek enfeksiyonların önlenmesi, nörotoksik maddelerin (kurşun, civa gibi ağır metallere maruz kalma veya gebelikte annenin sigara, alkol kullanımı gibi) ortamdaki uzaklaştırılmaları sağlıklı bir gelişim için gereklidir. Sık geçirilen enfeksiyonlar, yoksulluk, sevgi ve uyaran eksiklikleri de bu gelişimi olumsuz etkileyen faktörlerdir. Bütün bunlara ek olarak demir, iyot ve annedeki folik asit eksiklikleri gibi mikronütrient eksiklikleri de sinir sistemi gelişimini ciddi şekilde bozmaktadır.

Beynin önemli bölümünün ve beyin hücrelerinin çoğunun doğum öncesinden oluşması, sinir bağlantılarının yapılaşmasının ise yaşamın ilk iki yılında gerçekleşmesi nedeniyle ilk iki yıl içinde çocuğun fiziksel sağlığı, mizacı, uyumu ile aileden gördüğü sevgi ve destek onun gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Anne bebek arasındaki bağlanma (binding), duygulanım, sağlık, mizaç, uyum, anne babanın ruh sağlığı ile ilgili deneyimlerinin kalitesi, bebeğin ilerideki ruh sağlığının ve benlik saygısının temellerini oluşturur. İlk yıllar içinde anne-baba ile çocuk arasındaki ilişkinin, çocuğun beynini çok yönlü olarak etkilediği ortaya konmuştur.⁴ Bu ilk yıllar içinde sevgi ve yakın ilgi gösterilmesi ile çocuğun öğrenme

yeteneklerinin güçlendiği görülmektedir. Bu amaçla, bebek ve küçük çocukların anne-babaları tarafından bol bol dokunulmaya, konuşmaya, gülümsemeye ve uyarılmaya gereksinimleri vardır. Erken dönemde çocuğa uygun uyaranların verilmesi, çocuğun zekasını ve öğrenme kapasitesini arttırmaktadır⁵.

Erken dönemde verilen eğitim de (okul öncesi eğitim) gelişimi olumlu şekilde etkileyen faktörler arasındadır. Eğitim alanında çocuğun gelişimini inceleyen farklı kuramlar bulunmaktadır. Bu kuramlardan "Vygotsky'nin Gelişim Kuramı", çocuğun dünyası ile bilişsel gelişim arasında sürekli bir etkileşim olduğunu ileri sürmektedir⁶. Bir diğer önemli gelişim kuramı ise "Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı"dır. Bu kurama göre çocukların gelişiminde çevrenin çok önemli bir yeri vardır ve çocuklar çevreleriyle olan iletişimlerini sonucu nesnelere, durumları anlamak için yöntemler geliştirirler. Bu anlama ve bilme yöntemi geliştirmeye ise bilişsel gelişim denir.

Erken çocukluk dönemi çocuğun çevresinden en çok etkilediği dönemdir; çocuğu etkileyen sosyal ve çevresel faktörler onun fiziksel ve zihinsel olarak gelişimini de doğru orantılı olarak etkilemektedir. Bu dönemde çocuğun normal ve psiko-sosyal gelişimini olumsuz etkileyen faktörler, bu gelişimde duraklamalara yol açmakta, olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle bu dönemde çocuğun bulunduğu ortam eğer onun gelişimini desteleyecek bir ortam ise, çocuk yeterli besleniyor ve sağlıklı ise bu faktörler çocuğun geleceği için sağlam bir temel oluşturur. Bu nedenle erken girişim yapılarak bu olumsuz çevre faktörlerinin ortadan kaldırılması gerekir.

Bebeklik döneminde çocuk istismarı ve ihmal sonucu oluşan psiko-sosyal travmanın, çocuğun beyin gelişiminde stresle başedebilme yönünde kalıcı olumsuz uyum değişikliklerine yol açtığı da bilinmektedir. Özellikle çocuk ihmal uyaran eksikliğine yol açarak sinaptik bağlantı yokluklarına neden olmaktadır. Bu nedenle çocukların diğer çocuklarla oynamaları desteklenmeli, yakın çevrelerinde dolaşmaları, değişik sesler işitmeleri, etrafındaki eşyaları tanımaları, dokunmaları ve keşfederek öğrenmeleri için güvenli ve uygun ortamlar hazırlanmalıdır. Çocukların kendilerini güvende hissedecekleri şekilde beslenme, uyuma, temizlik gibi günlük rutinlerin yerleştirilmesi de gelişim için önemlidir. Çocukla konuşulması, söylediklerinin

dinlenmesi, ve onunla oyun oynanması gerekir. Oyun çocukluğun bir gereği, ve çocuğun işidir. Ona yaşam becerileri kazandıracığı gibi günlük sorunların çözülmesinde de yardımcı olmaktadır. Bu becerileri gözlemleyerek, oynayarak ve taklit ederek geliştirirler. Gelişim için hiçbir zaman pahalı, lüks ve fantazi oyuncaklara ihtiyaç yoktur. Gelişimi destekleyecek her türlü oyun materyali evde yapılabilir. Örneğin 9-12. aylar arasında basit ev eşyalarıyla (plastik şişe, bardak, tahta kaşık, tabak vb) ile oynaması, içlerine mandal gibi şeyler atması, boşaltması, plastik kutuları açıp kapatması, onları iç içe veya üstüste koyması gelişimi destekleyen basit oyun araçlarıdır⁷. Çocuğun gelişimi annesi veya bakıcısıyla sevgi dolu stimüle edici bir ilişki kurulması halinde daha hızlı olmaktadır. Çocuğun annesi, babası ve kardeşleriyle oynaması gelişimini olumlu etkilemektedir. Çocuğun fiziksel istismar ve ihmalinin önlenmesi (şiddet ve öfkeye maruz kalmaması) araştırmacılık ve öğrenme konusunda güvenini artırıcı etki yapacaktır.

Erken çocukluk gelişimi ile ilgili olarak yapılan çalışmaların bulguları çeşitli karar verici kurumların bu döneme ilişkin geliştirecekleri programlara ve politikalara yön vermektedir. Çocuklara yönelik hükümet destekli okulöncesi programlar giderek artmaktadır; geçen 15 yılda kalkınmakta olan ülkelerden en az 13'ü zorunlu okul-öncesi veya ilk okul-öncesi programı uygulamıştır⁸. 2005 yılında Dünya Bankası çocuk gelişimi programlarıyla ilgili olarak 52 kalkınmakta olan ülkeye toplamda 1680 milyon ABD Doları kredi vermiş, en az 30 kalkınmakta olan ülkede erken yaşlarda çocuk gelişimi politikaları hayata geçirilmiş ve UNICEF 60 ülkede anne-baba programlarının desteklenmesinde hükümetlere yardımcı olmuştur⁹. Bu kadar desteğe karşın, kalkınmakta olan ülkelerde erken yaşlarda çocuk gelişimi programlarının sistemli değerlendirmeleri çok az sayıda yapılmıştır¹⁰.

Ülkemizde erken çocukluk gelişiminin yukarıda belirtilen çok sayıda alanı ile ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve/veya sivil toplum kuruluşları tarafından yapılmış çeşitli çalışmalar ve yayınlar vardır. Erken çocukluk gelişimi alanında birçok önemli projeye imza atan Anne Çocuk Eğitim Vakfı'nın (AÇEV) erken çocukluk gelişimi alanında yaptığı çalışmaların temel amacı, çocuklara doğrudan ulaşarak ya da çocuklarla iletişim halinde olan ve onların gelişimlerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkili

olan anne, baba ve öğretmenlere eğitimler vererek çocukların gelişimlerini olumlu yönde değiştirmektir.

Multidisipliner yaklaşım gerektiren erken çocukluk gelişimi konusunda ülkemizde değişik bilim dalları tarafından yapılan bilimsel çalışmalar tam olarak bilinmemektedir.

Materyal ve Metot

Bu derleme Türkiye'de 2000-2007 yılları arasında erken çocukluk gelişimine ilişkin değişik kurumlarda yapılan çalışmalarla ilgili bir derlemedir. Çalışma kapsamında araştırma makaleleri, derleme makaleler, mezuniyet, yüksek lisans, doktora ve tıpta uzmanlık tez çalışmaları kapsamındaki yayınlanmış ve yayınlanmamış eserlere ulaşılamaya çalışılmıştır. Akademik çalışmaların yanısıra bu alanda hazırlanan proje ve raporlara da ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ulaşılan çalışmalar sağlık ve eğitim olmak üzere iki ana başlık altında gruplandırılmıştır. İnternet'ten konuları belirlenen bütün tezlere, Yüksek Öğretim Kurumu Tez Tarama Bölümü'ne gidilerek ulaşılmıştır. Bunun yanısıra Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü'ne gidilerek bu bölümde hazırlanan mezuniyet tezleri incelenmiş, bölümün çocuk gelişimi ile ilgili yaptığı çalışmalar konusunda bilgi alınmıştır. Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü'nden de bu bölümün çocuk gelişimi ile ilgili yaptığı çalışmalar ve projeler ile ilgili bilgi toplanmıştır.

Erken çocukluk gelişimi konusu ile ilgili araştırma makalelerinden bazılarında İnternet'in yanı sıra makalelerin yayınlandığı süreli yayınlardan da ulaşılmıştır. AÇEV'in tanıtım kitapçığından ise projelerinin ve yayınların bilgilerine ulaşılmıştır.

Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü ile Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Ankara Eğitim Parkı gibi değişik kurum ve kuruluşlarda erken çocukluk gelişimi ile ilgili yapılan çalışmalardan sorumlu olan kişilerle görüşülerek de bu çalışmalara ait bilgiler toplanmıştır.

Erken çocukluk gelişimi ile ilgili çalışmalara ait bilgiler toplandıktan sonra bu veriler SPSS 11.5 istatistik paket programı ile analiz edilerek tek boyutlu tablolar oluşturulmuştur.

Bulgular

Araştırma kapsamında Türkiye’de erken çocukluk gelişimine ilişkin 2000-2007 yılları arasında yapılan projeler, programlar, araştırma makaleleri, derlemeler, tıp ve tıp dışı alanlarda yapılan mezuniyet, uzmanlık, yüksek lisans ve doktora tezleri olmak üzere toplam 326 çalışmaya ulaşılabilmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen 326 çalışma, çalışmanın tipi, yayınlandığı/yapıldığı yıl, yapıldığı yer, kurum, konusu, ilgili yaş gibi ana başlıklar altında analiz edilmiş ve elde edilen bilgiler Tablo I’de sunulmuştur.

Tablo I. Erken çocukluk gelişimi ile ilgili çalışmaların tipine göre dağılımı (Türkiye, 2000-2007).

Çalışmanın tipi	Sayı	%
Tez	114	35.0
Araştırma makalesi	107	33.0
Derleme makale	52	16.0
Proje	30	9.2
Rapor*	9	2.8
Sağlık programı	3	0.9
AÇEV araştırmaları	3	0.9
Gelişim değerlendirme ölçeği	2	0.6
Sunum	2	0.6
Diğerleri**	4	1.2
Toplam	326	100.0

* Bu başlık altında toplantı raporları, değerlendirme raporları ve proje raporları bulunmaktadır.

** İnternet TV, İnternet Radyo, AÇEV yayını, Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Programı.

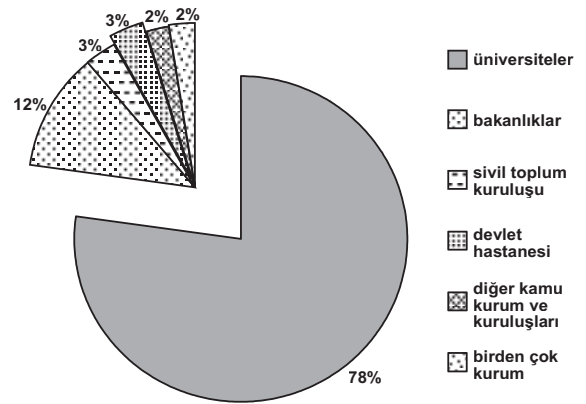
Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların tipi sırasıyla en çok tıp ve tıp dışı alanlarda yazılan tezler (%35.0), araştırma makalesi (%33.0), ve derlemedir (%16.0). Toplam 114 tezin 71’i yüksek lisans tezi (%62.3), 16’sı mezuniyet tezi (%14.0), 14’ü tıpta uzmanlık tezi (%12.3), geriye kalan 13’ü ise doktora tezidir (%11.4). Erken çocukluk gelişimine ilişkin çalışmaların yaklaşık yüzde %84’ü akademik çalışma niteliği taşıyan araştırma makalesi, tez (tıp dışı), tez (tıp) ve derleme çalışmaları oluşturmaktadır. Derleme makale başlığı altında yer alan bir çalışma ise makalelerden oluşan derleme bir kitaptır. İncelenen projeler kamu kurum ve kuruluşlarının, üniversitelerin, sivil toplum örgütlerinin tek başlarına ya da ortak bir kurum ile hazırlayıp yürüttükleri bilimsel tasarımlardır. AÇEV araştırması konu başlığı

altında ise AÇEV’in tek başına ya da diğer kurumlarla hazırlayıp uyguladığı projelerin değerlendirme araştırmaları bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların yaklaşık üçte ikisinin eğitim alanında olduğu gözlenmiştir. Diğer çalışmalar ise sağlık alanını kapsamaktadır (Tablo II).

Tablo II. Erken çocukluk gelişimine ilişkin yapılan çalışmaların konularına göre dağılımı (Türkiye, 2000-2007).

Çalışmanın konusu	Sayı	%
Eğitim	200	61.3
Sağlık	126	38.7
Toplam	326	100.0

Şekil 1. Erken çocukluk gelişimine ilişkin yapılan çalışmaların, çalışmayı yapan kurumlara göre dağılımı (n: 326) (Türkiye, 2000-2007).

Erken çocukluk gelişimi ile ilgili üniversitelerin tek kurum olarak çalışmalarını sürdürdükleri ve bu alanda en fazla çalışma yapan kurum oldukları gözlenmiştir (%78). Bakanlıkların tek kurum olarak yürüttükleri projeler %2.5 ile sınırlı kalırken, bu çalışmalardan dördünü Milli Eğitim Bakanlığı, dördünü de Sağlık Bakanlığı yürütmüştür. Bakanlıkların daha çok sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlarla ortak projeler yürüttükleri gözlenmiştir. Üniversitede dışındaki kurumların yaptıkları çalışmaları ulaşılabilir yayın haline getirmedikleri görülürken; bilimsel amaçlı yayın yapan üniversitelerin ise %78 ile erken çocukluk gelişimi alanında en fazla ulaşılabilir yayın yaptığı görülmüştür.

Erken çocukluk gelişimine ilişkin çalışmaların yayınlandığı/yapıldığı yıllara göre yapılan değerlendirme sonuçları özgün çalışmalar ve projeler olmak üzere iki bölümde sunulmuştur. 2007 yılında en az sayıda çalışma yapıldığının

görünmesi 2007 yayın yılı olan çalışmaların bu yılın ilk dokuz ayında yapılmasından ileri gelmektedir. Yayın yıllarına bakıldığında erken çocukluk gelişimi ile ilgili çalışmaların 171'inin 2003-2005 yılları arasında yayınlandığı/yapıldığı görülmektedir (Tablo III ve IV).

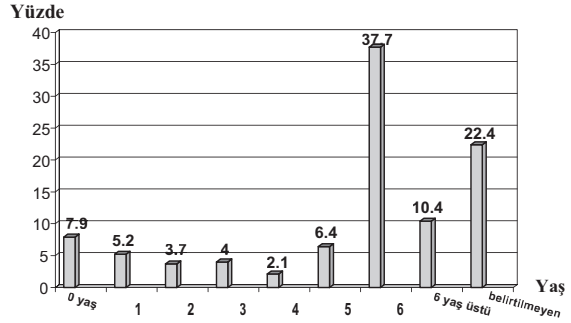
Tablo III. Erken çocukluk gelişimine ilişkin yapılan projelerin yayınlandığı/yapıldığı yıla göre dağılımı (Türkiye, 2000-2007).

Projeler	Sayı	%
2001-2005	7	23.3
2004-2010	1	3.3
2005-2006	1	3.3
2006-2007	2	7.0
2005-2007	3	10.0
1999-2005	1	3.3
1992-2004	1	3.3
1998-2000	1	3.3
2000-2006	2	7.0
1999-2000	1	3.3
2000-2001	1	3.3
2002-2007	1	3.3
Bilinmiyor*	5	17.0
Diğerleri**	3	10.0
Toplam	30	100.0

*Bu projelerin, halen İnternet ortamında devam ediyor şeklinde görülmesi nedeniyle, 2000-2007 tarihleri arasında devam ettiği düşünülmüştür.

**Bu projeler için belirli bir dönem verilmemiş olup, sadece başlangıç tarihlerine ulaşılabilmektedir.

grubunu kapsayan toplam 55 çalışma (%16.8), 3-4 yaş grubunu kapsayan toplam 20 çalışma (%6.1), 5-6 yaş grubunu kapsayan toplam 144 çalışma (%44.1) bulunmaktadır. En çok 5-6 yaş grubunu (%44.1); en az 3-4 yaş grubunu (%6.1) inceleyen çalışmalar yapıldığı gözlenmiştir. Çalışmalar 3-5 yaş arasında en azdır (Şekil 2).

Şekil 2. Erken çocukluk dönemi ile ilgili çalışmaların kapsadığı yaşlara göre dağılımı (Türkiye, 2000-2007).

Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların 105'inde (%38.3) yapıldığı il belirtilmemiştir. Çalışmaların yapıldıkları illere göre dağılımı sırasıyla en çok Ankara (%23.4), İstanbul (%11.3), ve Konya'dır (%4.0). Erken çocukluk ile ilgili yapılan akademik yayın ve çalışmaların ağırlıklı olarak üniversitelerin buldukları

Tablo IV. Erken çocukluk gelişimine ilişkin yapılan özgün çalışmaların yayınlandığı/yapıldığı yıla ve tiplerine göre dağılımı (Türkiye, 2000-2007).

Yıl	Makale	Tez	Derleme makale	Rapor	Araştırma	Program	Diğerleri*	Toplam
2000	6	5	2	-	1	1	-	15
2001	11	9	1	-	1	-	-	22
2002	17	12	8	2	-	-	1	40
2003	21	30	5	1	1	-	-	58
2004	15	27	15	3	-	-	-	60
2005	24	15	11	3	-	1	-	54
2006	8	13	10	-	-	2	3	36
2007	5	3	-	-	-	-	3	11
Toplam	107	114	52	9	3	4	7	296

*Diğer: İnternet TV, İnternet radyo, sunum, değerlendirme ölçөгüdür.

İncelenen çalışmaların yoğunlaştığı yaşlar sırasıyla 6 yaş (%37.7), 0 yaş (%7.9) ve 5 yaş (%6.4). Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların %21.5'inde ise erken çocukluk dönemi ve okul öncesi kavramlar kullanılmasına rağmen yaş aralığı belirtilmemiştir. 0-2 yaş

illerde yapıldığı görülmüştür. Bakanlıkların ve bazı sivil toplum kuruluşlarının yaptıkları program ve projelerin ise birden fazla ili hatta bazı program ve projeler için Türkiye'nin geneline yakınına kapsadığı gözlenmiştir (Tablo V).

Tablo V. Erken çocukluk gelişimi ile ilgili çalışmaların yapıldıkları illere göre dağılımı (Türkiye, 2000-20007).

Çalışmanın yapıldığı il	Sayı	%
Ankara	64	23.4
İstanbul	31	11.3
Konya	11	4.0
İzmir	8	3.0
Adana	4	1.5
Van	3	1.1
Denizli	3	1.1
Antalya	3	1.1
Diyarbakır	2	0.7
Elazığ	2	0.7
Eskişehir	2	0.7
Kırıkkale	2	0.7
Bursa	2	0.7
Diğer tek il çalışmaları*	9	3.3
Birden fazla il	23	8.4
Belirtilmemiş	105	38.3
Toplam**	274	100.0

*Mersin, Koaceli, Viranşehir, Nevşehir, Kayseri, Samsun, Çankırı, Isparta, Tokat.

**Toplam 52 tane derleme makaleler bu toplam içinde yer almamaktadır.

Tartışma

Türkiye’de erken çocukluk dönemini kapsayan çeşitli konularda çalışmaların olmasına rağmen, bu çalışma kapsamında erken çocukluk gelişimi alanında ortaya çıkan en son gelişmelere ve bilgilere ışık tutması açısından son yedi yıla odaklanılmış (2000-2007 yılları arasında) ve bu yıllarda Türkiye’de sağlık ve eğitim konulu bilimsel olarak hazırlanmış 326 çalışmaya erişilebilmiştir. Erişilebilen çalışmalar çeşitli tanımlayıcı konu başlıkları altında incelenmiştir.

Erken çocukluk gelişimi ile ilgili çalışmaların çoğu akademik nitelik taşımaktadır. Çocuklara doğrudan hizmet sunmak ailelere gelişim konusunda sadece bilgi vermekten daha etkilidir. Ayrıca küçük yaştaki çocuklar (2-3 yaş), daha büyük çocuklara göre (5-6 yaş) gelişim ile ilgili programlardan daha fazla yararlanmaktadır.

Sağlık alanında yapılan özgün çalışmaların çoğunda gelişimi doğrudan etkileyen faktörlerden çok gelişim üzerinde dolaylı etkisi olan faktörler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu sağlık çalışmalarının büyük çoğunluğunda gelişimin ne kadar önemli olduğu, anne sütünün vitamin ve minerallerin erken çocukluk gelişiminde önemli bir yer tuttuğu belirtilmiştir.

Sağlık ve eğitim 0- 6 yaş arasındaki çocukların gelişimlerini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen iki önemli etmendir. Beslenme bozuklukları, demir, iyot ve vitamin eksiklikleri çocuğun erken dönemdeki beyin ve fiziksel gelişimi için büyük önem taşıyan faktörlerdir. Fiziksel olarak sağlıklı büyüyen çocuklar, doğru planlanmış bir okul öncesi eğitim programı ile gelişimlerini daha hızlı ve etkili şekilde sürdürebilirler. Bu konuyla ilgili yapılan araştırma sonuçları, okul öncesi eğitim alan çocukların zihin, beden, sosyal, duygusal ve benzeri gelişim alanlarında eğitim almayan çocuklara göre daha ileri olduklarını göstermektedir¹¹.

Türkiye’de erken çocukluk gelişimine ilişkin akademik yayınların yanı sıra kamu kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşlarınca yapılan program, projeler ve raporlar da araştırmanın kapsamı içinde ele alınmıştır. Bu program, projeler ve raporlar hakkındaki bilgilere ilgili kurumlara gidilip, kurumda program ve projelerden sorumlu kişilerden ve İnternet’teki ilgili web sayfalarında bulunan proje tanıtım yazılarından ulaşılmıştır. Kamu kurum ve kuruluşlarınca hazırlanan projeler ile ilgili değerlendirme raporlarına ulaşılamamıştır.

Erken çocukluk gelişimine ilişkin farklı alanlarda farklı kurum ve kişilerce yapılan bir çok çalışma olmasına rağmen, doğrudan gelişimi etkileyen faktörleri ve sonuçlarını anlatan çalışmaların sayısı çok azdır.

İncelenen çalışmaların yapıldığı illere göre dağılımına bakıldığında çalışmaların genelde büyük illerde yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle yoksulluğun ve eğitimsizliğin çocukların erken dönemdeki gelişimlerine olan olumsuz etkileri göz önüne alındığında erken çocukluk gelişimi ile ilgili yapılan çalışmaların ülke çapında yaygınlaşması ailelerin bu konuda daha çok bilinçlenmesine ve gelecek nesillerin daha iyi yetişmesine araç olacağından büyük önem taşımaktadır.

Erken çocukluk gelişimi ile ilgili politika oluşturma da kamu kurum ve kuruluşlarının üzerlerine önemli görevler düşmesine rağmen bu konu ile ilgili en fazla üniversitelerin çalışma yaptığı görülmüştür. Kamu kurum ve kuruluşlarının, özellikle Sağlık ve Millî Eğitim Bakanlıkları’nın konu ile ilgili tek başlarına ya da diğer kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri ile ortaklaşa yaptıkları erken çocukluk gelişimini destekleyen farklı çalışmalar olmasına rağmen, bunlar sayıca yetersiz olmasının yanı sıra kapsamı da sınırlıdır.

Sivil toplum örgütlerinin erken çocukluk gelişimi ile ilgili yaptıkları çalışmalarda en çok AÇEV ve UNICEF'in farklı kamu kurumları ile birlikte yürüttükleri önemli çalışmalar olduğu gözlenmiştir.

Erken çocukluk gelişimi 0-6 yaşlarındaki gelişim alanlarını kapsamına rağmen, literatür taraması kapsamında incelenen çalışmaların daha çok bu dönemin son evresi olan altı yaşında yoğunlaştığı belirlenmiştir. Özellikle eğitim alanında yapılan çalışmaların altı yaş evresine odaklanması, okula başlayan çocuğa ulaşımın kolay olması, okul öncesi eğitimin sınırlı olması ile, özel ve kamu okul öncesi eğitim kurumlarının yaygın olmaması, ailelerin çocuklarını bu eğitim kurumlarına göndermekte istek ve imkanlarının olmamasına bağlı olabilir. Sağlık alanında yapılan çalışmalarda ise erken çocukluk döneminin erken evresi olan 0-2 yaş grubuna daha fazla odaklanıldığı görülmektedir. Bu dönemde anne sütü ile ilgili çalışmaların daha yoğun olduğu dikkati çekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında incelenen bazı çalışmalarda sadece "erken çocukluk dönemi", "erken dönem", "bebeklik" ya da "süt" ve "oyun çocukluğu" gibi anahtar sözcük gruplarının kullanılmasına rağmen tam olarak yaş aralığı verilmemiştir. Erken çocukluk dönemi 0-6 yaş kapsamına rağmen araştırma kapsamında incelenen çalışmaların bu dönemin son evresi olan beş ve altı yaşa odaklandığı görülmektedir. Erken çocukluk döneminin daha erken evrelerini içeren farklı sağlık ve eğitim çalışmalarının yapılması, çocukların gelişimlerini olumlu yönde desteklemek için hem sağlık çalışanlarına, hem öğretmenlere hem de anne ve babalara yol göstermek anlamında anlamlı bir adım olacaktır.

1. Araştırma kapsamında incelenen özellikle akademik çalışmalarda 0-6 yaş çocuklarının gelişimleri ile ilgili verilen eğitimlerin sadece bu çalışmanın süresini kapsayan kısa soluklu eğitimler olduğu görülmüştür. Bu kısa süreli eğitimlerin çocuklar üzerindeki olumlu etkileri gözönüne alındığında bu tür eğitimlerin Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlığı'nca kurumlarca program haline getirilerek verilmesi onların gelişimlerinde gözle görülür şekilde önemli bir fark yaratacaktır.
2. Erken çocukluk döneminin erken evresi olan 0-2 yaşları arasında beyin gelişiminin gerçekleşmesi bu evrenin önemini arttırmaktadır. Bu döneme

ilişkin yapılacak olan çalışmaların sayısının artması erken çocuk gelişiminin daha olumlu etkilenmesine yol açacaktır.

3. Çocuğa yaşam becerileri kazandıracak, günlük sorunlarının çözümünde yardımcı olacak oyun çocukluğun bir gereğidir. Çocuğun gelişimi, gözlemleyerek, oynayarak ve taklit ederek gelişeceğinden evde kolay bulunan materyalleri kullanarak çocuklara için her türlü oyun materyalinin evde yapılabileceği konusunda farkındalık yaratılmalıdır. Erken dönemden itibaren uygun uyaranlar ile gelişimleri desteklenen çocuğun zekasının ve öğrenme kapasitesinin artacağı konusunda toplumun bilgilendirilmesi ve bunun etkili olduğunu gösteren çalışmaların yapılması uygun olacaktır.
4. Erken çocukluk gelişimi konusunda politikalar üretmek sağlıklı nesiller yetiştirmek, hükümetlerin görevlerinin arasındadır. Kalkınmakta olan ülkelerdeki okula gitmenin ekonomik getirileriyle ilgili çalışmalardan elde edilen tahminler, okulöncesi programlara katılımın yaşam boyu iş gelirini %5-10 kadar artırmaya katkıda bulunduğunu göstermektedir¹. Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim Fayda Maliyet Analizi'ne göre erken çocukluk eğitime yapılan her bir birimlik yatırımın, 6.37 birime kadar bir getiri sağladığı saptanmıştır². Bu da üretimde, doğrudan veya dolaylı vergi gelirlerinde ve kamu hizmetlerinde artış anlamına gelmektedir; böyle bir ekonomik geri dönüşüm kamu yatırımları için yüksek bir orandır. Bütün bu bulgular göz önüne alındığında, erken çocukluk eğitimi ve veya gelişimi ile ilgili oluşturulan devlet politikalarının uzun vadede Türkiye'nin ekonomik ve sosyal alanlardaki gelişimine ivme sağlayacağı açıkça görülmektedir.
5. Gelişimi doğrudan etkileyen faktörleri ve bu etkilerin sonuçlarını konu alan çalışmalar ne kadar çoğalır, toplumun bu konuda bilinçlenmesi aynı ölçüde artacaktır.
6. Erken çocukluk gelişimini olumlu yönde etkilemek üzere hazırlanan akademik çalışmalarda ve projelerde bu konudaki eğitimlerin daha çok çocuğun gelişiminde önemli bir rol oynayan anne, baba, öğretmenlere verildiği görülmüştür. Bu gruba bazı projelerde bebek bakıcıları ve sağlık çalışanları da girmektedir. Çocuğun gelişimi için doğrudan ya da dolaylı

olarak önemli olan bu hedef gruplarına eğitimler verilmesinin yanısıra, çocuğa da eğitim verilmesinin gelişim açısından etkili olacağı düşünülmektedir.

7. Gebeleri, bebekleri ve çocukları izleyen, ailelerle birebir temasta olan sağlık personelinin büyümenin izlenmesi yanısıra gelişimin izlenmesi ve desteklenmesi konusunda bilgilerinin geliştirilmesi ve güncellenmesine yönelik programlarının ve araştırmaların da yürütülmesi yararlı olacaktır.
8. Erken çocukluk gelişimi ile ilgili araştırma kapsamında incelenen projelerde bir sivil toplum kuruluşunun yürüttüğü bazı projelerin değerlendirme raporları dışında, diğer projelerin özellikle kamu kurum ve kuruluşlarınca yürütülen projelerin değerlendirme raporlarına ulaşamamıştır. Ülkemizin gelişmesinde 0-6 yaş çocuklarının gelişimlerini desteklemek suretiyle önemli bir yere sahip olan bu projelerin değerlendirme raporlarının herkes tarafından kolayca ulaşılabilir şekilde yayınlanması ilerde bu konuda yapılacak olan diğer projelere de ışık tutacaktır.
9. Aile bireylerine, bakıcılara ve hizmet sunucularına (sağlık, eğitim gibi) konuyu benimsetecek, öğretecek, duyarlılık yaratacak ve uygulatacak girişimlerin Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıkları başta olmak üzere ilgili kamu kurumları, bakanlıklar, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği çerçevesinde güçlendirilmesi ve artırılması gerekmektedir.
10. Erken çocukluk gelişimi, çocuk hakları çerçevesinde ele alınmalı, "hak temelli" yaklaşımla erken dönem eğitimin önemi vurgulanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Engle P, Black MM, Behrman JR, et al. Child development in developing countries 3: strategies to avoid the loss of developmental potential in more than 200 million children in the developing world. *Lancet* 2007; 369: 229-242.
2. UNICEF. 2001 Dünya Çocuklarının Durumu Raporu. Erken Çocukluk Dönemi, Ankara, 2001.
3. McGregor SG, Cheung YB, Cueto S, Glewwe P, Richter L, Strupp B, and the International Child Development Steering Group. Child development in developing countries 1: Developmental potential in the first 5 years for children in developing countries. *Lancet* 2007; 369: 60-70.
4. Mustard JF. Early child development and the brain - the base for health, learning and behavior throughout life. In: Young ME (ed). *From Early Child Development to Human Development*. Washington, DC: The World Bank, 2002.
5. Wickelgren I. Nurture helps mold able minds. *The American Association for the Advancement of Science* 1999; 283: 1832-1834.
6. Üstün E, Akman B, Etikan İ. Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki çocukların bilişsel gelişimlerinin değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2004; 26: 205-210.
7. Ertem İ, Gök C, Beyazova U. Bebeklik ve Erken Çocukluk Döneminde Gelişimin Desteklenmesi Programı Uygulayıcı Eğitim Kitabı. Ankara: Sağlık Bakanlığı, 2004.
8. Global Monitoring Report Team. *EFA Global Monitoring Report 2005 Education for All: the Quality Imperative*. Paris: UNESCO, 2004.
9. UNICEF. *Global Thematic Report: Integrated Early Child Development*. 2005 http://www.unicef.org/earlychildhood/index_resources.html (accessed Jan 8, 2006).
10. Jolly R. Early childhood development: the global challenge. *Lancet* 2007; 369: 8-9.
11. Şahin TZ, Ömeroğlu E, Kandır A. Bursa ili gezici anaokulu projesi kapsamında anne babaların çocuk gelişimi konusunda eğitim ihtiyaçlarının durum tespiti. I. Uluslararası Ev Ekonomisi Kongresi, Ankara, 2006.
12. Kaytaç, M. Türkiye'de Okulöncesi Eğitimin Fayda-Maliyet Analizi. İstanbul: AÇEV, 2005.